

Республикæ Цæгат Ирыстон - Алани
Алагирæ 7 – æм Муниципалон бюджетон рæвдауæндон

Гом ахуыры архайд хистæр къорды сабитимæ

Темæ: «Хæхтæм балцы»

Бацæттæ кодта хистæр къорды
хъомылгæнæг Гæззаты Залинæ

г.Алагир
2021æз

Нысантæ:

Дарддæр уæрæхдæр кæнын сабиты зондахаст.

Ахуыр сæ кæнын сæ зониндзинаедтæй пайда кæнын.

Ахуыр кæнын сабиты, цæмæй сæ бон уа хатдзæгтæ кæнын.

Рæзын кæнын сабиты логикон хъуыдыкæнынад æмæ фæлгæнæн, сæ хъуыдытæ раст дзурын æмæ бæлвырд кæнын куыд зоной.

Хъомыл сæм кæнын æрдз хъахъхъæныны æмæ æрдзыл аудыны æнкъарæнтæ.

Архайæн фæрæзтæ:

Цæстуынгæ. Тæлы, йæ астау уæлдæфон шар фидаргонд. Дыууæа агуывзæйы.

Нывтæ: мæра, хуыкком, къутæр, мæлдзыджыты губакк. Сæрыл æркæнгæ нывтæ: тæрхъус, æхсæрсæттæг, мæлдзыг, рувас.

Хъæд æмæ зайæгойты хæхбæсты видеоролик.

Хæхбæсты макет цæрæгойтимæ. Кубиктæ «Пирамидæ» аразынæн.

Райуаринаг. Гыщцыл блокноттæ, кърандæстæ.

Ахуыры нывæст

Хъомылгæнæг: Фарн уæм бадзурæд нæ зынаргъ уазджытæ. Алы боны æгас нæм цæут! Сывæллæттæ, акæсут ма, цас уазджытæ нæм æрбацыд. Нæ мидбылты ма сам бахударæм, æмæ сын салам радтæм.

Сыв: Æгас цæут!

Хъ. Сывæллæттæ! Цавæр зæрдæйы уаг уын ис, уый равдисут. Уæ бакастмæ гæсгæ стут зæрдæхæлар, хъæлдзæг.

Хъ. Алцы зонинмæ тырнæг стут? Æрдз уарзут?

Фæнды уæ æрдзы тыххæй фылдæр базонын? Тынг хорз.

Раст ахæмтæ хъуамæ уой æвзонг натуралисттæ.

- Сывæллæттæ, уæдæ ма нæ зæрдыл æрлæууын кæнæм, чи сты натуралисттæ?

Сыв. Натуралисттæ ахуыр кæнынц æрдз: бæлæсты, мæргъты, зайæгойты. Æрдзы сконд лæмбынæг ахуыр кæнынц.

Хъ. Тынг раст. Натуралисттæ лæмбынæг ахуыр кæнынц æрдзы сконд, Дуне æмæ йæ хъахъæнынц.

- Сабитæ хæстæгдæр ма æрбаллæуут. Стъолыл ис алы хуызон нывтæ, хъæуы дзы равзарын натуралисттæ цы ифтонггæртæй пайда кæнынц уыдон, æмæ цæ фæйнæгыл бафидар кæнæм (*лупæ, худ, кърандас, блокнот, бинокль, компас, хуызисæн, фонар, хуызын, кукла, фандыр, пурти*).

Хъ.: Сымахдæр фæнды фестын æвзонг натуралисттæ?

Сыв.: Фæнды

Хь: Фæнды уæ абалц кæнын?

Сыв.: Фæнды

Хь.: Æмæ уæ кæдæм абалц кæнын фæнды?

Æмæ уæ цауыл фæнды ацауын хæхбæстæм?

Сывæллæтты дзуаппытæ

Хь.: Уæдæ уæ кæд афтæ фæнды уæлдафон шарыл ацауын, уæд хорз. Нæхи барæвдз кæнæм. Уæ блокноттæ уæ хъурыл акæнут æмæ уæ худтæ скæнут.

Стъолыл: худтæ, блокноттæ, кърандастæ.

Хь.: Сывæллæттæ, шармæ бахизут æмæ тæлуйыл æрхæцут. Нæ шар йæхи бæрзонд систа.

Видеоролик

Акæсут ма, нæ æрдз цы диссаджы рæсугъд у.

Бакæсут ма сывæллæттæ цы дзы уынут?

Сывæллæтты дзуаппытæ

Хь.: Афон нын у зæххыл æрбадынаен. Сындаггай нæхи руадзæм, нæ шар бынмæ рцыд, æрбадтыстæм, рахизут ныр. Акæсут-ма, цы диссаджы рæсугъд у нæ алыварс! Лæмбынæг уæ хъус адарут, цы хъусут?

(Зарыңц дискыл фыст æрдзы хъæлæстæ, цаугæдон, цъиуты зард).

Сабиты дзуаппытæ

Хь.: Сывæллæттæ, адон тæ цы сты? Куыд хъуды кæнут, цымæ сæ чи ныууагъта? Æмæ уый раст у?

Сывæллæтты дзуаппытæ

Хьыгагæн не'хсæн ис ахæм адæм, кæцытæ сæ фæстæ не фснайынц. Æмæ уæм куыд кæсы, раст бакодтой æнæфснайдæй кæй ныууагътой уый?

Сывæллæтты дзуаппытæ

Хь.: Уæдæ ма æрдзæн баххуыс кæнæм.

(Зарыңц дискыл фыст æрдзы хъæлæстæ, цаугæдон. Хъомылгæнæг сабиты 'рбалæууын кæны йæхи æрхъуыдыгонд цаугæдоны размæ: хъуамæ дзы исты мигæнæны уа дон).

Хь.: Æрбадæм ма цаугæдоны раз. Зæгъут ма, цавæр у цаугæдон? Куыд цауы?

Сывæллæтты дзуаппытæ *(гуылфгæнгæ).*

Фæбæрæг кæнут уæ блокноты, гуылфгæнгæ кæй цауы, уый. Ноджы ма цавæр у. *(Уазал)*

Уый дæр фæбæрæг кæнæм, уазал кæй у уый.

Хь.: Сывæллæттæ, æрбаллауут хæстæгдæр стъолмæ, æмæ доны хуыз сбæрæг кæнæм.

Агуывзæты нæм конд ис сæ иуы дон, иннæйы та æхсыр. Гæхæттыл нын ис ныв. Нывыл уал раздæр æрæварæм донимæ агуывзæ, æркæсæм æм уæлейы.

Агуывзæйы бын цы ныв ис уый уæм зыны? Ныр та йыл æрæвæрæм æхсыримæ агуывзæ, ныккæсут ма йæм зыны уæм ныр та ныв? Цы раргом кодтат?

Сывæллæтты дзуаппытæ. (Дон æгъыз кæй у, уый).

Хъ: Дон æгъыз кæй у, уый сбæрæг кæнæм нæ блакнотты.

Нырта не уæнгтæ аивазæм.

Улафты минут

Иу, дыууæ, æртæ, цыппар

Рæвдздæр у, дæ бынат ар

Къухтæ иумæ

Къæхтæ ндæгъд

Йе мæ фæндыр

Рæвдз æрцæгъд.

Къухтæ синтыл

Кæн гуыбыр

Сымраст кæн, йеныр дæ гуыр.

Айтындз уарийау дæ къухтæ

Къухтæ размæ, размæ тил

Кафгæ дæ алыварс æрзил.

Гъей мæ фæндыр, рæвдздæр цæгъд

Хистæр сабитæн æмдзæгъд.

Хъ: Сывæллæттæ! Цæгат Ирыстоны æрдз цæмæй хъуыстгонд у?

Сыв. дзуаппытæ: (Ирыстон сæрыстыр у йæ хæхтæй. Хæхтæ сты тынг бæрзонд. Сæ цъуппытыл цы мит ис, уый сæрдыгон дæр нæ тайы, уыдон сты цъититæ. Хæхбæсты цæры алы хуызон мæргътæ æмæ цæрæгойтæ).

Хъ: Тынг хорз сывæллæттæ. Сывæллæттæ, нæ райгуырæн зæхх ма у хъуыстгонд йæ хосгæнæг суадæттæй (целебные источники). Суадæтты дон у сыгъдæг æмæ хæрзад. Ис нам ахам суадæттæ: Тиб, Зæрæмæг, нахи Тамисчъ дон та у уæлдай тыхджын хосгæнæг суадон. Бира адам сæм цауынц алы рæдтæй сахи дзæбæх кæнынмæ.

Хæстæгдæр ма æрбаллауут, лæмбынæг æркæсут нæ диссаджы рæсугъд хæхтæм. Нæ зæрдыл ма æрлаууын кæнæм, уæлдæф бынæй цавæр ваййы?

Сыв: Хъарм.

Хъ: Тынг раст хъарм кæй у, уый тыххæй дзы цавæр зайæгойтæ зайы?

Сыв: Бæлæстæ, къудзитæ, кæрдæг.

Хъ: Куыд уæлæмæ афтæ уæлдæф цавæр у?

Сыв: Узалдæр.

Хъ: Куыд зонæм афтæ хæхбæсты цæры алыхуызон цæрæгойтæ.

Нæ зæрдыл ма æрлаууын кæнæм, цавæр уыци-уыцитæ зонæм цæрагойты тыххæй.

(Уыци-уыцитæ)

Алкæмæн дæр дзы ис йæхи цæраен бынат. Мæнæ ма æркæсут ацы цæрагойтæм, фæдзæгъæл сты, алкæйы дæр ма йæ цæраен бынатыл сæмбæлын кæнæм.

Нырта ахъазæм хъастæй «Базон, базон, кæм цæрын»

Алчидæр уæ йæхицæн райсæд иу ныв. Уæ иутæм ис цæраен бынæтты нывтæ, иннæтæм та цæрагойты. Хъусæм музыкаемæ, музыкаемæ хъусгæйæ тæхæм. Музыкае куы рлаууа, уæд алы цæрагойдæр хъуамæ ссара йæ цæраен бынат.

Хь.: Тынг хорз, алы цæрагойæн дæр ссардтам йæ цæраен бынат. Уæдæ дарддæр араст уæм.

Фала ма иу фарстæн дзуапп раттут: «Адæймаг æрдзæн йæ паддзах у æви йæ хъæбул?»

Сывæллæттты дзуаппытæ.

Скæнæм та фалварæн: æрхъуды ма кæнут, æрдз цæмæй конд у?

Сыв: зæхх, адæймаг, цæрагойтæ, зайæгойтæ, уæлдæф.

Хь: Кæй ранымадтам уыдонæй ма скæнæм пирæмидæ - зæхх, адæймаг, цæрагойтæ, зайæгойтæ, уæлдæф, уыдон сты кæраедзиимæ баст (кæнынц пирамида).

Йер дзы иу куы райсæм, уæд æрдзимæ цы æрцæудзæни? *(Сывæллæттты дзуаппытæ).*

Хь.: Тын раст, æрдз фесæфдзæн. Уæдæ адæймаг кæд æрдзы хъæбул у, уæд хъуамæ цæра æрдзы æгъдæуттæм гæсгæ, знаггад ма хæсса, фæлæ æххуыс кæна æрдзæн. Разы стут мемæ?

Мах нырма бирæ хæттыты цæудзыстæм балцы, цæмæй фылдæр базонæм æмæ фенæм.

Сбадæм уæдæ тагъддæр нæ уæлдæфон шарыл æмæ аздæхæм нæ уарзон рæвдауæндонмæ.

Хатдзæг:

Хь: Зæгъут ма сывæллæттæ, нæ балц уæ зæрдæмæ фæцыди? Æмæ уын дзы тынгдæр цы фæцыди?

Зын та уæм цы фæкаст? Ама ногай цы базыдтат?

(Хосгæнæг суадæттæ -Тиб, Зæрсæмæг, Тамискъ).

Æз та сымахæн æрцгтæ кодтон суадоны дон. Аназæм ма дзы.

Бамбæрстатæт фахъаруджындæр стут уый?...

Стыр бузныг уын!